

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(Hizb-ut Tahrir Emiri Celil Âlim Ata İbn Halil Ebu Raşta Tarafından Facebook Sayfası Takipçilerinin “Fıkhi” Sorularına Verilen Cevaplar Silsilesi)

Soru-Cevap

Hadis İliminde Mutâbaat ve Şevâhid

Usame İyât'a

Soru:

Esselamu Aleykum ve Rahmetullah ve Berekâtuh, Allah sizi korusun şeyhimiz.

Size, hadis ilmiyle ilgili bir soru sormak istiyorum:

Hadis alimleri sahih hadisi şu şekilde tanımlanmıştır: Şaz ve muallel olmayarak isnadının başından sonuna kadar adalet ve zapt sahibi kimselerin yine kendileri gibi adalet ve zapt sahibi kimselerden muttasıl senetlerle rivayet ettikleri hadistir. Ancak birçok alimlerin şevâhid ve mutâbaat yoluyla zayıf hadisleri sahihlediklerini görüyorum; örneğin herhangi bir kanaldan hadis geliyor ve bu hadis zayıf oluyor. Sonra bu hadis için şevâhid ve mütâbaatlar oluyor. Ancak bu şevâhid ve mutâbaatlar zayıf olduğu halde alimlerin, bu şevâhid ve mutâbaatlar yoluyla hadisi sahihlediklerini görüyoruz. Bu şevâhid ve mutâbaatların değerlendirme boyutu nedir? Bunların sahih hadise ne zaman etkisi olur?

Cevap vermenizi rica ediyorum. Allah sizi mübarek kılsın.

Cevap:

Ve Aleykumselam ve Rahmetullahi ve Berekâtuh.

Soruya cevap vermeden önce, hadis ilmindeki ıstıhlardan olan “şevâhid, mutâbaat, metin ve senet” gibi ilgili bazı ıstıhaları açıklamak gerekmekte ve bunların açıklaması örnekler zikretmek yoluyla olacaktır:

- Şafii'nin Müsnedi'nde şöyle geçmektedir: Malik bize Abdullah İbn Dinar'dan, o da Abdullah İbn Ömer Radyallahu Anhumadan Allah'ın Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: **الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ، فَلَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْا الْهَيْلَالَ، وَلَا تَنْفُطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ، فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا الْعِدَّةَ ثَلَاثِينَ** “**Ay, yirmi dokuz gündür; fakat yine de (Ramazan) hilâlini görmedikçe oruca başlamayın. Keza hilâli görmedikçe (Ramazanı bitirip) iftar etmeyin. Eğer hava kapalı olur da (hilâli göremezseniz) süreyi otuza tamamlayın.**”

Metin, senedin sonu kendisine varan söz demektir ve Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavlinin geçtiği hadiste böyledir: **الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ، فَلَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْا الْهَيْلَالَ، وَلَا تَنْفُطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ، فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا الْعِدَّةَ ثَلَاثِينَ** “**Ay, yirmi dokuz gündür; fakat yine de (Ramazan) hilâlini görmedikçe oruca başlamayın. Keza hilâli görmedikçe (Ramazanı bitirip) iftar etmeyin. Eğer hava kapalı olur da (hilâli göremezseniz) süreyi otuza tamamlayın.**”

Sened ise, metni söyleyene ulaştırılan kişiler zinciridir. Dolayısıyla bu hadisin senedi şöyledir: Şafii'nin Malik'den, onun da Abdullah İbn Dinar'dan, onun da Abdullah İbn Ömer'den, onun da Allah'ın Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem'den rivayet etmesidir.

- Bu hadisi Şafii sadece Malik'den rivayet etmemiştir. Bilakis o, Malik'den, aynı şekilde Abdullah İbn Mesleme aynı isnadla Abdullah İbn Ömer'den de rivayet edilmiştir. Zira Buhari Sahihinde şöyle rivayet etmiştir: Bize Abdullah İbn Mesleme rivayet etti, bize Malik Abdullah İbn Dinar'dan, o da Abdullah İbn Ömer Radyallahu Anhumadan Allah'ın Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: **الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ، فَلَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْا الْهَيْلَالَ، وَلَا تَنْفُطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ، فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا الْعِدَّةَ ثَلَاثِينَ** “**Ay, yirmi dokuz gündür; fakat yine de (Ramazan) hilâlini görmedikçe oruca başlamayın. Keza hilâli görmedikçe (Ramazanı bitirip) iftar etmeyin. Eğer hava kapalı olur da (hilâli göremezseniz) süreyi otuza tamamlayın.**” Dolayısıyla Abdullah İbn Mesleme, bu hadisin rivayetinde Şafii'ye tabi olmuştur. Yani hadis,

mezkur sened ile Şafii'nin şeyhi olan Malik'ten rivayet edilmiştir. Bu nedenle Abdullah İbn Mesleme'nin rivayeti, "mutaabaât" istilâhı ile adlandırıldığı gibi o, bu durumda mutaabaât tâmme olarak da adlandırılır...

- Aynı şekilde Müslim Sahihî'nde bu hadisi, Abdullah İbn Ömer'den şu şekilde rivayet etmiştir: Bize Ebu Bekr İbn Ebu Şeybe rivayet etti, bize Ebu Usame rivayet etti, bize Abdullah Nâfi'den, o da İbn Ömer Radiyallahu Anhuma'dan Allah'ın Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Ramazan'ı zikrettiğini ve ellerini vurarak şöyle dediğini rivayet etmiştir: الشَّهْرُ تِسْعَ "Ay, yirmi dokuz gündür; fakat yine de (Ramazan) hilâlini görmedikçe oruca başlamayın. Keza hilâli görmedikçe (Ramazanı bitirip) iftar etmeyin. Eğer hava kapalı olur da (hilâli göremezseniz) süreyi otuza tamamlayın." Hadisin bu rivayetinde Nafi Abdullah İbn Dinar, Abdullah İbn Ömer'den tabi olmuştur. Bu ise mutâbaat kâsıra olarak adlandırılır. Çünkü bu, senedin başlangıcından itibaren olmamıştır...

- Nesai Süneni'nde bu hadisi, şu şekilde rivayet etmiştir: Bize Muhammed İbn Abdullah İbn Yezid'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bize Süfyan, Amr İbn Dinar'dan, o da Muhammed İbn Huneyn'den, o da İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ramazan ayından önce oruca başlayanlara şaşarım. Halbuki Allah'ın Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur: إِذَا رَأَيْتُمُ الْهَيْلَالَ فَصُومُوا، وَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَأَفْطُرُوا، فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا الْعِدَّةَ ثَلَاثِينَ "Orucu hilâli gördüğünüzde tutun ve hilâli gördüğünüz zaman açın. Şayet hava kapalı olursa sayıyı otuza tamamlayın." Açık ki bu hadisin rivayeti, başka bir sahabiden başka bir senedle gelmiştir ki o da Abdullah İbn Ömer değil İbn Abbas'tır. Bu yüzden Nesai'nin hadisi, yukarıda zikredilen Şafii'nin hadisinin "şâhidi" olarak adlandırılır. Buhari'nin ve Müslim'in hadisi de aynı şekildedir... Ayrıca yukarıda geçen Şafii, Buhari ve Müslim'in hadislerinden her biri, Nesai'nin hadisinin şevâhidi olarak adlandırılır... Eğer şahit olan hadisin metninde, lafız yönünden farklılık olur ve mana yönünden benzerlik olursa, bu da "mana şahidi" olarak adlandırılır. Bu ise Buhari'nin Sahihî'nde geçen şu hadis gibidir: Bize Adem rivayet etti, bize Şube rivayet etti, bize Muhammed İbn Ziyad'ın şöyle dediğini rivayet etti: Ebu Hureyra Radiyallahu Anhu'nun şöyle dediğini işittim: Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle veya şöyle buyurmuştur: صُومُوا لِرُؤْيَيْهِ وَأَفْطُرُوا لِرُؤْيَيْهِ، فَإِنْ غَمِّيَ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا عِدَّةَ شَعْبَانَ ثَلَاثِينَ "(Ramazan) hilâlini gördüğünüzde orucu tutun ve (Şevval) hilâlini gördüğünüzde de iftar (bayram) edin! Eğer (hava) size kapalı (bulutlu) olursa, Şaban'ın sayısını otuza tamamlayın." Bu hadisin metni, Şafii'nin hadisinin metnine, lafız yönünden değil mana yönünden benzemektedir. Çünkü burada, Şaban ayı zikredilmiştir...

Şimdi sorunun cevabına geçelim:

Zayıflığı ravinin fıska, yalanla itham edilmesi veya benzeri şekiller nedeniyle olan hadisler, kendisi dışındaki hadislerden dolayı takviye edilmez, bilakis reddedilir ve onunla amel edilmez. Zira İslam Şahsiyeti Kitabı'nın birinci cildinde şöyle geçmektedir:

(... Zayıf Hadis, çeşitli yollardan zayıf olarak geldiği zaman sahih veya hasen hadis derecesine yükselir sözü yanlıştır. Bir hadisin zayıflığı ravinin fıska veya fiilen yalanla itham edilmesinden kaynaklanıyorsa, sonra da bu türden olan başka yollardan gelirse zayıflığı iyice artar...) Bitti.

İbn Salah, Mukaddime'de şöyle demiştir:

(Hadisteki her zayıflık, onun birtakım yönlerden gelmesiyle ortadan kalkmaz. Bilakis bu, farklı şekilde olur:

...Zayıflığının kuvvetinden dolayı bu şekilde giderilmeyecek zayıflık da bundandır ve zorlayan bir kişi, zorlamaktan ve mukavemet göstermekten vazgeçmelidir. Bu ise, ravinin yalanla itham edilmesinden veya şâz hadis olmasından kaynaklanan zayıflık gibidir.) Bitti.

- Senedinde bir veya daha fazla ravi olan, kötü ezberi olan, mestur (adaleti ya da fasıklığı belli) olmayan veya benzer şekilde olan ancak yalan veya fasıklıkla itham edilmeyen hadis rivayetleri de bulunmaktadır... Yani zayıflığının sebebi, doğruluk veya dinden dolayı değil

kötü ezberi ve benzerlerinden kaynaklanmaktadır... Bu hadislerin rivayetleri, tek başına alınırsa, senedindeki bazı kişilerin zayıf olmasından dolayı bunların zayıf olduğuna hükmederiz... Ancak rivayetler takip edildiğinde, bu rivayetlerinde muteber olan mutâbaatlar ve şevâhidler olduğu ortaya çıkarsa, yani kötü ezbere zorlanması ve hadis metninin şâz veya münker olmaktan çıkması gibi ilgili rivayetleri takviye etmeye elverişli ise... Bu durumda, hadisin zayıf olduğuna hükmetmeyiz. Bilakis hasen hadis olur. Çünkü hadisin zayıf olmasına neden olan kusuru gideren başka bir yönden rivayet edilmiştir ... Zira İslam Şahsiyeti Kitabı'nın birinci cildinde şöyle geçmektedir:

(Hasen: Tahric edeni bilinen, ricali/rivayet edenleri de meşhur olan ve hadisin çoğunun onlara dayandığı hadise denir. Hasen hadisi hem âlimlerin çoğu hem de fakihlerin geneli kabul ederler. Yani isnadında yalanla itham edilen kimse yoktur, şaz hadis de değildir. Hasen hadis iki çeşittir:

Birincisi: Senedinde ehliyeti gerçekleşmemiş mestur/ adaleti ya da fâsıklığı belli olmayan, fakat çok çok hata yapan bir gafil olmayan ve yalancılıkla da itham edilmeyen bir kişi bulunan hadistir. Hadisin metni benzer bir şekilde başka yollardan da rivayet edilmiştir. Böylece şaz ve münker olmaktan da çıkarılmış olur...)

İbn Salah'ın Mukaddime'sinden şöyle geçmektedir:

(... Ben gerekli incelemeleri yaptım ve hasen hadisin iki kısım olduğu ortaya çıktı:

Birincisi; İsnadındaki kişiler mestur olmaktan hâli olmayan ve hadise ehliyetleri tahakkuk etmemiş olmakla birlikte bu kişiler, rivayetlerinde fazla hata yapan, yalan ile itham edilen yani hadis rivayetinde kasten yalana yönelen veya başka fîsk emareleri bulunan kimselerden de değillerdir. Bununla beraber hadisin metni de başka yoldan veya birçok yoldan benzerinin rivayet edilip, mütâbî ve şâhidlerle takviye edilmesi neticesinde kuvvet kazanarak maruf olur; böylece şâz ve münker olmaktan çıkar. İşte Tirmizi'nin tanımı da bu kısma aittir...) Bitti. Aynı şekilde şöyle demiştir:

(..Hadisteki her zayıflık, onun birtakım yönlerden gelmesiyle ortadan kalkmaz. Bilakis bu, farklı şekilde olur:

Dolayısıyla bu, sıdk ve diyanet ehlinden olmasına rağmen ravisinin ezberinin zayıflığından kaynaklanan bir zayıflık olmasından dolayı bunu ortadan kaldıran bir zayıflıktır. Ancak onun başka bir ravi tarafından rivayet edildiğini gördüğümüzde anlarız ki o, onu (hadisi) ezberlemiş ve ondaki zaptını da kaybetmemiştir...)

Binaenaleyh sırf senedinde mestur veya kötü ezberi olan bir kişinin olmasından dolayı hadislerin zayıf olduğuna karar vermekte acele edilmemelidir... Bilakis mutâbaat ve şevâhidleri öğrenmek için diğer rivayetler de incelenmelidir... Ancak şunu da belirtmek gerekir ki; hadislerin mutâbaat ve şevâhidlerle takviye edilmesi; ilmin eksik olması, hadis ilimlerinin kuşatılması, rivayetlerin incelikleri, cerh ve tadil gibi dakik meselelerdendir. Zira her mutâbaat veya şevâhid, hadisi takviye etmek için yeterli değildir. Bilakis kusurun giderilmesi ve hadisin kabulüne hükmedilmesi için muteber ve uygun olması amacıyla ondaki şartların bulunması gerekmektedir.

Umarım bu konu, Allah'ın izniyle açıklığa kavuşmuştur.

Kardeşiniz

Ata İbn Halil Ebu Raşta

H. 23 Şevval 1437

M. 28/07/2016

Cevaba, hizbin emirinin aşağıdaki web sitesinden bağlanabilirsiniz:

<http://archive.hizb-ut-tahrir.info/arabic/index.php/HTAmeer/QAsingle/3728/>